

A metonímia elhatárolása és osztályozása: Elméleti és empirikus kihívások a kognitív metonímiakutatásban

(Delimiting and Classifying Metonymy: Theoretical and Empirical Challenges in Cognitive Metonymy Research)

Tóth Máté

A holisztikus kognitív nyelvészet mára általánosan elfogadott felfogásában a metonímia egy olyan kognitív mechanizmus, mely központi és még a metaforáénál is alapvetőbb szerepet játszik a fogalmi és nyelvi szerveződés minden területén. Azonban ha a fogalmi metonímia mindenütt tetten érhető szerepére vonatkozó nézetet a legtágabb értelemben fogadjuk el, akkor fennáll az a veszély, hogy a metonímia fogalma korlátlaná válik és kiüresedik. Egy fogalom parttalansága alapvetően két stratégia alkalmazásával válhat kezelhetővé: (i) szűkebben definiáljuk, így az általa felölelt jelenségek elhatárolhatóvá válnak más hasonló jelenségektől, valamint (ii) homogén csoportokra osztjuk fel a fogalom által felölelt jelenségeket, így általánosításokat fogalmazhatunk meg rájuk nézve. A dolgozat ennek megfelelően az alábbi két egymással szorosan összefüggő problémával foglalkozik:

(P_{DEL}): Milyen kritériumok alapján határolható el a metonímia a hozzá kapcsolódó jelenségektől?

(P_{CLASS}): Hogyan osztható a metonímia viszonylag homogén csoportokra?

A (P_{DEL}) probléma megközelítése során első lépésben a nyelvi és fogalmi metonímia pontosabb elkülönítése mellett érvelek, majd a metonímia referencialitását elutasító nézettel szemben sorakoztatok fel új szempontokat, végül pedig a nyelvi metonímia két olyan tulajdonságára irányítom a figyelmet, melyek megkülönböztetik azt más kapcsolódó jelenségektől (elsősorban a nyelvi metaforától és az aktív zóna jelenségektől). Az általam javasolt definíció szerint a nyelvi metonímia (i) egy fogalmi metonimikus folyamatok által motivált kifejezés, (ii) mely – a referenciapont szerkezetekhez hasonlóan – együttesen aktivál komplex mentális tartalmakat (a forrást, a célt, és a kettő közötti kapcsolatot), (iii) miközben a céltartalom,

valamint a cél- és forrástartalom közötti kapcsolat nyelvi szinten nem jelenik meg explicit módon, vagy csak marginálisan vagy sematikusán jut kifejezésre.

A nyelvi metonímia kategóriája, még ha a fent vázolt módon szűkebben is definiáljuk, heterogén jelenségek rendkívül széles skáláját öleli fel. Ezért a (P_{CLASS}) probléma megoldásaként amellet érvelek, hogy a metonímiák jól osztályozhatóak a forrástartalom típusa szerint, mely felosztás tovább finomítható a célhoz hozzáférést biztosító forrástartalom típusa szerint. Az aktivált mentális tartalom típusa alapján a következő öt fő osztályt javaslom: DOLOG-, TULAJDONSÁG-, ESEMÉNY-, PROPOZÍCIÓ- és illokúciós metonímiák.

A dolgozat elméleti eredményeit két kis léptékű, kvázi empirikus, előzetes esettanulmány egészíti ki. Az első esettanulmányban egy céltartomány-vezérelt nyelvközi összehasonlító elemzést végzek el, mely azt vizsgálja, hogy adott nyelvekben miként beszélnek és gondolkodnak egy komplex ESEMÉNYRŐL, a HANGSZEREN VALÓ JÁTÉKRÓL. Elemzéseim azt mutatják, hogy a HANGSZEREN VALÓ JÁTÉK komplex eseményéről valamennyi vizsgált nyelv metonimikus és/vagy metaforikus konceptualizációs stratégiák segítségével gondolkodik. A második esettanulmányban korpusznyelvészeti eljárások alkalmazásával amellet érvelek, hogy az illatingereket színekkel jellemző szinesztéziás kifejezések tekintélyes hányada valójában nem metafora, hanem ún. TULAJDONSÁG-metonímia.

A metonímia holisztikus kognitív nyelvészeti fogalmát övező megoldatlan elméleti kérdések megnehezítik a jelenség empirikus vizsgálatát is, melynek eredményeképpen deficit figyelhető meg a metonímia empirikus kutatásában. A kognitív metonímiakutatásban tapasztalható empiriadeficit nem pusztán az általánosan elfogadott és gyakorolt módszerek és eljárások hiányára vezethető vissza, hanem arra a problémára is, hogy a legkülönbélebb jelenségek mindent felölelő halmaza meglehetősen nehezen vizsgálható szisztematikusan és empirikus módszerekkel. Ezáltal a (P_{DEL}) és (P_{CLASS}) problémák megoldása nemcsak ahhoz járul hozzá, hogy a metonímia kategóriája ne váljon parttalanná, hanem egy lépéssel közelebb visz a metonimikus jelenségek empirikus tanulmányozhatóságának javításához is.